

Fejes József Balázs

Bemutkozik az MTA-SZTE Olvasás és Motiváció Kutatócsoport

Evidensnek tűnő megállapítás, hogy az olvasás elengedhetetlen ahhoz, hogy a tanulók sikeresen teljesítsék az iskolai elvárásokat. Annak ellenére, hogy a szakirodalomban széles körű konszenzus mutatkozik abban, hogy az optimális szövegértés elérésének támogatására még a felsőoktatási évek alatt is szükség lehet a különféle kurzusok sikeres teljesítéséhez (például Bosley 2008; Bharuthram 2012; Livingston et al. 2015; de-la-Peña–Luque-Rojas 2021), Magyarországon a tanulók olvasásának direkt fejlesztése jellemzően a negyedik évfolyam végén lezárul. A nemzetközi felmérések eredményei is ezt bizonyítják: a PIRLS-méréseken a magyar tanulók a jól teljesítők között végeznek a nemzetközi mezőnyben, de a tizenöt éveseket vizsgáló PISA-felmérés adatai szerint ez az előny erre az életkorra eltűnik. A szövegértés alacsony szintje minden bizonnyal a hatékony tanítás és tanulás egyik alapvető akadályja lehet számos tanulónál, és vélhetően szorosan összekapcsolódik az olvasási és a tanulási motiváció csökkenésével is (Fejes 2012; Szenczi 2013; Józsa–Józsa 2014). Nyilvánvaló tehát, hogy az alsó tagozatot követően is szükség van a szövegértés folyamatos fejlesztésére. A magyar pedagógusok szövegértés-fejlesztéssel kapcsolatos gyakorlatáról és véleményéről tudósító felmérések szerint elsősorban a magyartanárok és az idegen nyelveket tanító tanárok gyakorlatában jelenik meg hangsúlyosabban az olvasás támogatása az alsó tagozatot követően (Tóth–Sipos 2014; Tóth 2015; Tary 2021). E felmérések további lényeges eredménye, hogy a pedagógusok többségének szakmai támogatásra lenne szüksége a szövegértés fejlesztésében (Tóth–Sipos 2014; Tóth 2015). Az MTA–SZTE Olvasás és Motiváció Kutatócsoport többek között ezekre a kihívásokra válaszokat keresve kívánja elősegíteni a magyar közoktatás megújulását.

A kutatócsoport 2021-ben alakult a Magyar Tudományos Akadémia Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programjának támogatásával. A kutatócsoport tagjait a Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskolája köti össze, mindenki ott szerzett vagy fog doktori fokozatot szerezni. Ugyanakkor jelenlegi munkahelyeiket tekintve színesebb a kép, a kutatócsoport tagjai között van pedagógus (Tary Blanka), továbbá az ELTE BGGYK-n (Szenczi Beáta), valamint az SZTE különböző egységeiben oktató és kutató kolléga (SZTE JGYPK: Hódi Ágnes, SZTE BTK: Vígh Tibor, Fejes József Balázs).

A kutatócsoport célja, hogy az olvasási stratégiák és az olvasási motiváció területén végzett nemzetközi kutatások eredményeinek magyarországi kontextusba helyezésével és az olvasásfejlesztést támogató lehetőségek és akadályozó tényezők feltárásával támogassa a hazai pedagógusokat, továbbá magyar tanulók bevonásával végezzen vizsgálatokat az olvasás és a motiváció fejlődését és fejlesztését befolyásoló tényezőkről. A felsorolt célok elérése érdekében a kutatócsoport tevékenységei négy nagyobb témakörbe rendezhetők: (1) szövegértést és olvasási motivációt támogató, hazai kontextusban alkalmazható módszertan kidolgozása és kipróbálása,

(2) mérőeszközök fejlesztése és adaptálása, (3) a szövegértés és az olvasási motiváció fejlődését és fejlesztését befolyásoló tényezők feltárása, (4) pedagógusok és pedagógusjelöltek olvasással kapcsolatos gyakorlatának, véleményének megismerése, hatékony képzési lehetőségek kidolgozása. A következőkben a cikk a felsorolt témakörök alapján tekinti át a kutatócsoport eddig elvégzett munkáját.

A kutatócsoport egyik fő célja a *motivációalapú szövegértés-fejlesztés* módszertanának a kidolgozása, amelynek segítségével az alsó tagozatot követően a pedagógusok saját tantárgyukba ágyazva támogathatják tanulóik olvasási teljesítményét és olvasási motivációját. Ennek érdekében az olvasási stratégiák és az olvasási motiváció nemzetközi szakirodalmának áttekintése alapján összegeztük a gyakorlat szempontjából releváns elméleti hátteret és a gyakorlati lehetőségeket. A szakirodalom alapján tizenhárom olyan olvasási stratégia körvonalazódott, amelyek tantárgyakba ágyazva jól alkalmazhatók lehetnek: az olvasás céljának tisztázása és követése; előzetes áttekintés; előzetes tudás aktivizálása; szöveg átfutása; jóslás; érzékszervi képek alkotása; következtetés; monitorozás, javító stratégiák; kérdezés; kritikai elemzés/értékelés; vizuális segédlet; összefoglalás; olvasottak megbeszélése (Tary et al. 2022, 2023a). A kutatások eredményei alapján hét témakörbe rendezve tettünk javaslatot a mindennapi osztálytermi gyakorlatba beépíthető motivációt támogató lehetőségekre: célok kitűzése; tapasztalatszerzés és előzetes ismeretek aktiválása; érdekes szövegek alkalmazása; autonómia-támogatás; kompetenciaérzés és a pozitív énkép támogatása; szociális motívumok és kollaboráció támogatása; megfelelő értékelési eljárások alkalmazása (Szenczi et al. 2024a, 2024b).

Egy, az összegyűjtött alapelvekre és gyakorlatokra épített fejlesztőkísérlet keretében, pedagógusokkal együttműködve állítottunk össze egy tizenkét hetes programot. A Monori Tankerület néhány iskolájában kvázikísérletként 12 pedagógus 14 osztály bevonásával próbálja ki a módszertant: olvasási stratégiákat tanítanak, és olvasási motivációt erősítő gyakorlatokat alkalmaznak ötödik évfolyamos tanulók körében a történelem és a természettudomány tantárgyakba ágyazva. A módszertanról szerzett tapasztalatok kedvezőek: a pedagógusok viszonylag könnyen beépítették eszköztárukba a közösen kiválasztott olvasási stratégiákat és a motivációt támogató gyakorlatok többségét, emellett a tanulók részéről is pozitív reakciókról számoltak be.

A kutatócsoport munkájának egy további része mérőeszközök fejlesztéséhez és adaptálásához kapcsolódik. Ez a munka a fejlesztőprogram hatékonyságvizsgálatának az érdekében az olvasási énkép (Szenczi–Józsa 2022), az osztálytermi motivációs klíma (Fejes 2023), valamint az olvasási stratégiák (Tary–Molnár 2022; Tary et al. 2023b) mérését állította középpontba, ezekre a területekre vonatkozóan tett elérhetővé mérőeszközöket.

A kutatócsoport munkájának egy további iránya az olvasási motiváció, valamint a szövegértés fejlődését és fejlesztését befolyásoló tényezők megismeréséhez kötődik. Elemzést végeztünk a szülők olvasási motivációt befolyásoló szerepéről 4., 6. és 8. évfolyamos tanulók körében. Az eredmények szerint a szülők olvasástámogatási tevékenységeinek gyakorisága az életkor előrehaladtával folyamatosan csökken. Negyedikben a tanulók teljesítménycéljai, hatodikban csekély mértékben a gyenge olvasási teljesítményük, míg nyolcadikban a szülők saját olvasási szokásai jelezték előre a szülők olvasástámogatási tevékenységeit. A kutatás eredményei többek között az olvasásfejlesztő programok számára kínálnak támpontokat a szülők bevonását illetően (Szenczi et al. 2023).

Ugyancsak az olvasási motiváció és a szövegértés fejlődését befolyásoló tényezők szerepének megismeréséhez sorolható a szövegformák és az olvasási motiváció összefüggésére, a nemek szerinti különbségekre irányuló, ötezer fős 2. évfolyamos tanulók körében reprezentatív mintán végzett vizsgálatunk. Az eredmények szerint mindhárom szövegformában (folyamatos, nem folyamatos, kevert) megjelennek a nemek szerinti teljesítménykülönbségek a vizsgált életkorban. Az olvasási énkép nemek közötti különbségei elhanyagolhatók, míg az attitűdskála különbségei jelentősebbek voltak. A szövegformátum-specifikus olvasási eredményekben a fiúk és a lányok közötti különbségeket az olvasási motiváció vizsgált konstruktumai nem magyarázták (Hódi et al. 2024).

A kutatócsoport gyakorlatot támogató munkájának disszeminálása szempontjából központi jelentőségűnek tartjuk a pedagógusok és a pedagógusjelöltek hatékony felkészítését (például Vigh 2024), az olvasással kapcsolatos ismereteiknek, attitűdjüknek és nézeteiknek a feltérképezését. Ennek érdekében vizsgálatokat végeztünk az olvasási stratégiák megítéléséről és alkalmazásáról pedagógusok és pedagógusjelöltek körében (Tary 2023). A tanárok és a tanárjelöltek saját olvasási stratégiáinak megismerésére irányuló szisztematikus szakirodalmi áttekintésünk ugyancsak ehhez a témakörhöz köthető. Az olvasási stratégiák tanításában széles körben javasolható gyakorlatnak tarthatjuk a modellálást és a tanulói stratégiákra adott visszajelzést, amelyek vélhetően nem függetlenek a pedagógusok olvasásstratégia-használatától. Ennek ellenére a pedagógusok olvasási stratégiáinak, illetve a szövegértésről és a metakognícióról alkotott tudásának vizsgálata elhanyagolt területnek tekinthető. Keveset tudunk például arról, hogy a pedagógusok olvasási stratégiahasználatára hogyan befolyásolja az olvasási stratégiákkal kapcsolatos tanítási gyakorlatukat és tanulói stratégiahasználatának a fejlődését. A kutatási irány egyik első lépésének tekinthető azon empirikus kutatások összefoglalása, amelyek a pedagógusok és pedagógusjelöltek stratégiahasználatára vonatkoznak.

Az írás elkészítését a Magyar Tudományos Akadémia Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programja támogatta.

Irodalom

- Bharuthram, Sharita 2012. Making a case for the teaching of reading across the curriculum in higher education. *SA Journal of Education* 32(2):205–214. <https://doi.org/10.15700/saje.v32n2a557>
- Bosley, Lisa 2008. "I don't teach reading": Critical reading instruction in composition courses, *Literacy Research and Instruction* 47(4): 285–308. <https://doi.org/10.1080/19388070802332861>
- de-la-Peña, Cristina – Luque-Rojas, María Jesús 2021. Levels of reading comprehension in higher education: Systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology* 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.712901>
- Fejes, József Balázs 2012. Learning motivation of disadvantaged students. In: Seel, Norbert M. (ed.) *Encyclopedia of the Sciences of Learning*. Springer. 1935–1937. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_680
- Fejes József Balázs 2023. Unpacking classroom goal structures based on students' own words. *Social Psychology of Education* 26: 433–472. <https://doi.org/10.1007/s11218-022-09753-z>
- Fejes József Balázs – Hódi Ágnes – Szenczi Beáta – Tary Blanka – Vígh Tibor 2022. Nem érti, amit olvas! Kinek a feladata az olvasás tanítása? *Anyanyelv-pedagógia* 15(2). <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=954> (2024. április 20.) <https://doi.org/10.21030/anyp.2022.2.1>
- Hódi Ágnes – Fejes József Balázs – Szenczi Beáta – Tóth Edit 2024. Gender differences in second-graders' text format-specific reading achievements, reading motivation, and their relationships. *International Journal of Educational Research*. (Bírálat alatt)
- Józsa Gabriella – Józsa Krisztián 2014. A szövegértés, az olvasási motiváció és a stratégiahasználat összefüggése. *Magyar Pedagógia* 114: 67–89.
- Livingston, Candice – Klopper, Betsie – Cox, Sanet – Uys, Corrie 2015. The impact of an academic reading program in the bachelor of education (intermediate and senior phase) degree. *Reading & Writing* 6(1):1–11. <https://doi.org/10.4102/rw.v6i1.66>
- Szenczi Beáta 2013. Olvasási motiváció 4., 6. és 8. osztályos tanulók körében. *Magyar Pedagógia* 113(4): 197–220.
- Szenczi Beáta – Józsa Krisztián 2022. Az énképet vizsgáló SDQ I. (Self-Description Questionnaire I.) kérdőív hazai adaptációja. *Iskolakultúra* 32(5):76–95. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2022.5.76>
- Szenczi Beáta – Fejes József Balázs – Vígh Tibor – Hódi Ágnes – Tary Blanka 2023. Home reading support in grades four, six, and eight: Does student reading motivation matter? *Reading & Writing Quarterly: Overcoming Learning Difficulties*. Advance online publication. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10573569.2023.2286960> (2024. április 20.) <https://doi.org/10.1080/10573569.2023.2286960>
- Szenczi Beáta – Fejes József Balázs – Vígh Tibor – Hódi Ágnes – Tary Blanka 2024a. Javaslatok a szövegértés tantárgyakba ágyazott fejlesztéséhez – az olvasási motiváció támogatása I. *Anyanyelv-pedagógia* 17(1). <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=1048> (2024. április 20.) <https://doi.org/10.21030/anyp.2024.1.1>

- Szenczi Beáta – Fejes József Balázs – Vígh Tibor – Hódi Ágnes – Tary Blanka 2024b. Javaslatok a szövegértés tantárgyakba ágyazott fejlesztéséhez – az olvasási motiváció támogatása II. *Anyanyelv-pedagógia*. (Megjelenés alatt) <https://doi.org/10.21030/anyp.2024.1.1>
- Tary Blanka 2021. Anya-, illetve idegen nyelvi szövegértés vizsgálata pedagógusok véleményének tükrében. *Iskolakultúra* 31(3): 30–50. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2021.03.30>
- Tary Blanka 2023. Hungarian teachers' reading strategy use in mother tongue and foreign language analysed by background variables. *Hungarian Educational Research Journal* 13(1):107–120. <https://doi.org/10.1556/063.2022.00126>
- Tary Blanka – Fejes József Balázs – Hódi Ágnes – Szenczi Beáta – Vígh Tibor 2022. Javaslatok a szövegértés tantárgyakba ágyazott fejlesztéséhez – az olvasási stratégiák tanítása I. *Anyanyelv-pedagógia* 15(4). <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=1048> (2024. április 20.) <https://doi.org/10.21030/anyp.2022.4.1>
- Tary Blanka – Molnár Edit Katalin 2022. A MARS-R kérdőív magyar adaptációja – olvasási stratégiák vizsgálata anya- és idegen nyelven egyetemi hallgatók körében. *Iskolakultúra* 32(5): 57–75. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2022.5.57>
- Tary Blanka – Fejes József Balázs – Hódi Ágnes – Szenczi Beáta – Vígh Tibor 2023a. Javaslatok a szövegértés tantárgyakba ágyazott fejlesztéséhez – az olvasási stratégiák tanítása II. *Anyanyelv-pedagógia* 16(1). <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=995> (2024. április 20.) <https://doi.org/10.21030/anyp.2023.1.1>
- Tary Blanka – Fejes József Balázs – Vígh Tibor – Hódi Ágnes – Szenczi Beáta 2023b. Olvasási stratégiák használata – a MARS-R validálása 5–8. évfolyamos tanulók körében. In: Bajzáth Angéla – Csányi Kinga – Győri János (szerk.) *XXIII. Országos Neveléstudományi Konferencia. Elkötelezettség és rugalmasság: a neveléstudomány útjai az átalakuló világban*. Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottság – Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar. Budapest. 75.
- Tóth Edit 2015. Az Országos kompetenciamérés hatása a tanítási munkára pedagógusinterjúk alapján. *Magyar Pedagógia* 115(2): 115–138. <https://doi.org/10.17670/MPed.2015.2.115>
- Tóth Edit – Sipos Judit 2014. A rendszerszintű mérések hatása a pedagógusok tanítási gyakorlatára: egy tanári kérdőíves vizsgálat tanulságai. *Iskolakultúra* 24(10): 38–52.
- Vígh Tibor 2024. Development of research skills through research-focused microteaching lesson study in preservice teacher education. *Teaching and Teacher Education*. (Bírálat alatt) <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104618>

Fejes, József Balázs: Introducing the MTA-SZTE Reading and Motivation Research Group

Az írás szerzőjéről

Fejes József Balázs
egyetemi docens
Szegedi Tudományegyetem
Neveléstudományi Intézet
Nevelélmélet Tanszék
az MTA-SZTE Olvasás és Motiváció Kutatócsoport vezetője

fejesj[kukac]edpsy.u-szeged.hu
ORCID: 0000-0003-3777-415X